

Zbigniew Porada

Polskie artystki w Olimpijskich Konkursach Sztuki i Literatury 1928-1948

Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Kultura Fizyczna 16/4, 27-53

2017

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Zbigniew PORADA *

Polskie artystki w Olimpijskich Konkursach Sztuki i Literatury 1928–1948

Streszczenie

Pierwszy raz polskie artystki wzięły udział w Olimpijskim Konkursie Sztuki i Literatury w 1928 r. w Amsterdamie. W kolejnych konkursach, w latach 1932, 1936 i 1948, uczestniczyły one w działach malarstwa i grafiki, rzeźby i muzyki. W konkursach w dziale rzeźby brały udział dwie nasze artystki, w dziale muzyki – jedna, w dziale malarstwa i grafiki – 15. Łącznie w latach 1928–1948 w Olimpijskich Konkursach Sztuki i Literatury na czterech letnich igrzyskach olimpijskich uczestniczyło 18 polskich artystek, zdobywając jeden medal srebrny (Janina Konarska – grafika) oraz jedno wyróżnienie honorowe (Grażyna Bacewicz – muzyka). Nasze artystki, podobnie jak sportsmenki, powinny więc otrzymać miano olimpijek, gdyż w latach 1912–1948 w oficjalnym programie igrzysk olimpijskich były konkursy sztuki, a ich laureatów nagradzano takimi samymi medalami jak sportowców.

Słowa kluczowe: olimpijskie konkursy sztuki, polskie artystki, muzyka, malarstwo i grafika, rzeźba.

Wprowadzenie

Dążąc do realizacji idei zacieśniania związków literatury i sztuki ze sportem, baron Pierre de Coubertin doprowadził do zorganizowania w 1906 r. w Paryżu Konferencji Konsultatywnej MKOl w Sprawie Literatury, Sztuki i Sportu, którą później uznano za IV Kongres Olimpijski. Powszechnie zalicza się ją do najdonioślejszych wydarzeń w dziejach nowożytnego ruchu olimpijskiego, a to dzięki sformułowaniu hasła o włączeniu sportu w nurt życia intelektualnego oraz artystycznego i uczynieniu zeń inspiracji twórczej dla artystów, pisarzy i architektów.

Do najważniejszych decyzji konferencji, należy uchwała o wprowadzeniu na stałe do programu igrzysk olimpijskich „pięciu konkursów w dziedzinie architektury, rzeźby, malarstwa, literatury i muzyki dla oryginalnych, z inspiracji idei

* dr hab. inż., Politechnika Krakowska

sportowej powstałych dzieł¹. Zgodnie z uchwałą przyjętą na konferencji, konkursy te powinny być przeprowadzane na takich samych zasadach jak zawody sportowe, przy czym międzynarodowe jury miało być odpowiedzialne za przyznawanie nagród, a nagrodzone prace winny być wystawione podczas igrzysk olimpijskich. Uznano też, że laureatów tych konkursów powinno się nagradzać takimi samymi medalami jak sportowców².

Ponadto z ustaleń przyjętych na konferencji wynikało, że pierwszy raz olimpijskie konkursy sztuki powinny zostać przeprowadzone podczas igrzysk olimpijskich w 1908 r. Początkowo gospodarzem tych igrzysk miało być miasto Rzym, ale po niespodziewanym wybuchu Wezuwiusza w 1906 r. włoski Komitet Organizacyjny Igrzysk zrezygnował z tej funkcji ze względu na powstałe problemy finansowe³. Wówczas to organizację igrzysk w 1908 r. MKOI powierzył Londynowi. Mimo krótkiego okresu przygotowawczego, igrzyska olimpijskie w Londynie zakończyły się sukcesem, jednak organizatorzy zrezygnowali z przeprowadzenia konkursów w dziedzinie sztuki, tłumacząc to zbyt krótkim czasem koniecznym do ich organizacji oraz tym, że artyści mieliby zbyt mało czasu na przesłanie swoich prac⁴.

1912 r. – Sztokholm

Baron Pierre de Coubertin nie zniechęcił się tym niepowodzeniem i usilnie zabiegał, aby olimpijskie konkursy sztuki znalazły się w programie następnych igrzysk w 1912 r. w Sztokholmie. Szwedzcy organizatorzy poinformowali barona de Coubertina, że tym konkursom przeciwne jest Szwedzkie Towarzystwo Sztuk Pięknych oraz inne instytucje artystyczne i literackie, i że odmówiły one przyjęcia roli jurorów. Dzięki temu, że baron de Coubertin znalazł sojusznika w osobie szwedzkiego pułkownika Victora Gustafa Balcka, członka MKOI, pierwsze olimpijskie konkursy sztuki zostały jednak przeprowadzone w czasie V Igrzysk Olimpijskich w Sztokholmie w 1912 r.

W 1912 r. w Sztokholmie łącznie w pięciu konkursach sztuki wzięło udział tylko 35 twórców z 12 krajów (nie uczestniczyli w nich Szwedzi), lecz nie było wśród nich żadnej kobiety.

W tych pierwszych olimpijskich konkursach sztuki najwięcej twórców (bo 10) uczestniczyło w dziedzinie architektury, w dziedzinie rzeźby – 8, w dziedzinie literatury – 7, muzyki – 5, oraz w dziedzinie malarstwa – 5 artystów⁵.

¹ G. Młodzikowski, *20 olimpiad ery nowożytnej*, Wyd. Sport i Turystyka, Warszawa 1973, s. 49.

² Tamże.

³ D. Miller, *Historia igrzysk olimpijskich i MKOI. Od Aten do Pekinu 1894–2008*, Dom Wydawniczy „Rebis”, Poznań 2008, s. 64.

⁴ B. García, *The concept of olympic cultural programme: origin, evolution and projection*, Barcelona (2010): Centre d’Estudis Olímpics (CEO-UAB), s. 2 (http://ceo.uab.cat/pdf/garcia_eng.pdf).

⁵ R. Stanton, *In Search of the Artists 1912*, „Journal of Olympic History”, spring 2001, vol. 9, s. 5.

1920 r. – Antwerpia

Następne igrzyska olimpijskie odbyły się w roku 1920 w Antwerpii, w Belgii (przerwę w rozgrywaniu igrzysk spowodowała I wojna światowa). W tych pierwszych powojennych igrzyskach organizatorzy z wielkim zaangażowaniem przystąpili do realizacji programu sportowego, jak również do organizacji olimpijskich konkursów sztuki. Ze względu na trudności powojenne wzięło w nich udział tylko około 60 twórców z 18 krajów⁶ (bez reprezentanta Polski). Pierwszy raz była wśród nich kobieta, Eve-Henriette Brossin de Mère-de Polanska, reprezentująca Francję, która zdobyła medal srebrny w olimpijskim konkursie w dziale malarstwa za obraz zatytułowany *Skok (The Jump)*. Oprócz malarstwa odbyły się jeszcze konkursy w dziale architektury, rzeźby, literatury oraz muzyki.

1924 r. – Paryż

Kolejne nowożytnie igrzyska olimpijskie zorganizowano w 1924 r. w Paryżu. I tym razem, podobnie jak 4 lata wcześniej, przeprowadzono 5 konkursów w ramach olimpijskich konkursów sztuki, przy czym spotkały się one z wyraźnie większym zainteresowaniem twórców. W Paryżu w konkursach w 5 działach sztuki wzięło udział 188 twórców z 24 krajów (bez reprezentanta Polski), w tym 15 kobiet.

W Paryżu w konkursie muzycznym w jury zasiadał m.in. polski kompozytor Karol Szymanowski, w konkursie architektonicznym do jury zaproszono Polaka Karola Stryjeńskiego, a w dziale malarstwa w jury znalazła się znana w świecie polska artystka Olga Boznańska.

1928 r. – Amsterdam

Czwarty raz olimpijskie konkursy sztuki przeprowadzono podczas letnich igrzysk w Amsterdamie w 1928 r. W 13 konkursach wzięło udział 370 artystów z 19 krajów, w tym 38 kobiet. W dziale architektury odbyły się dwa konkursy obejmujące projekty urbanistyczne oraz projekty pojedynczych obiektów. W dziale literatury przeprowadzono trzy konkursy (w zakresie utworów dramatycznych, epickich oraz lirycznych), w dziale muzyki – trzy konkursy (kompozycje orkiestralne, kompozycje solowe lub chóralne oraz kompozycje instrumentalne), w dziale malarstwa – trzy konkursy (obrazy olejne, prace graficzne oraz akwarele), w dziale rzeźby – dwa konkursy (jeden – obejmujący medale i płaskorzeźby, oraz drugi – obejmujący statuy).

1932 r. – Los Angeles

Kolejny raz olimpijskie konkursy odbyły się podczas letnich igrzysk w Los Angeles w 1932 r. Mimo dużej odległości od kontynentu europejskiego, uczest-

⁶ www.sports-reference.com/olympics/summer/1920/ART/ (jest to liczba szacunkowa, gdyż w oficjalnym protokole z tych konkursów są tylko medaliści). H. Yoshida, *The Art Competitions in the Modern Olympic Games*, „Aesthetics” 2009, No. 13, s. 111–120.

niczyła w nich rekordowa liczba twórców, bo aż 546 (w tym 72 kobiety) z 26 krajów. O medale olimpijskie ubiegali się oni w 9 konkursach: w konkursie literackim, konkursie muzycznym oraz w dwóch konkursach architektonicznych (projekty urbanistyczne oraz projekty pojedynczych obiektów), trzech w dziedzinie malarstwa (obrazy olejne, prace graficzne oraz akwarele) i dwóch w dziedzinie rzeźby (jeden – medale i płaskorzeźby, oraz drugi – statuy).

1936 r. – Berlin

Szósty raz olimpijskie konkursy sztuki przeprowadzono podczas letnich igrzysk w Berlinie w 1936 r. Wzięło w nich udział 503 twórców (w tym 30 kobiet) z 24 krajów. Jurorzy przyznawali medale olimpijskie w 15 konkursach, w tym w dziedzinie architektury w dwóch (projekty urbanistyczne oraz projekty pojedynczych obiektów), w dziedzinie literatury w trzech (w zakresie utworów dramatycznych, epickich oraz lirycznych), w dziedzinie muzyki w czterech (kompozycje orkiestralne, kompozycje solowe lub chóralne, kompozycje kameralne oraz kompozycje wokalne), w dziedzinie malarstwa w trzech (akwarele, obrazy olejne, prace z grafiki) oraz w dziedzinie rzeźby w trzech (medale, płaskorzeźby, statuy).

1948 r. – Londyn

Ostatni, siódmy raz olimpijskie konkursy sztuki przeprowadzono podczas letnich igrzysk w Londynie w 1948 r. Były to kolejne po berlińskich igrzyska olimpijskie, ale odbyły się dopiero po 8 latach przerwy w rozgrywaniu igrzysk, spowodowanej II wojną światową. Wzięło w nich udział 298 twórców (w tym 42 kobiety) z 27 krajów, więc było ich wyraźnie mniej niż w Berlinie czy Los Angeles.

Tym razem przeprowadzono 14 konkursów, w tym w dziale architektury dwa konkursy (projekty urbanistyczne oraz projekty pojedynczych obiektów), w dziale literatury trzy (w zakresie utworów dramatycznych, epickich oraz lirycznych), w dziale muzyki trzy (kompozycje orkiestralne, kompozycje kameralne oraz kompozycje wokalne), w dziale malarstwa trzy (ryciny, obrazy olejne, prace graficzne) oraz w dziedzinie rzeźby także trzy (medale i plakiety, płaskorzeźby, statuy).

Udział polskich artystek w olimpijskich konkursach sztuki

Pierwszy raz polskie artystki wzięły udział w Olimpijskim Konkursie Sztuki i Literatury w 1928 r. w Amsterdamie.

Przed tymi igrzyskami zorganizowano w Polsce wystawę krajową, na podstawie której jury zakwalifikowało prace do konkursu olimpijskiego.

W rezultacie Polski Komitet Olimpijski zgłosił prace 6 naszych artystek, w tym 4 prace Olgi Niewskiej w dziale rzeźby (również uczestniczyła ona

w olimpijskim konkursie sztuki w 1932 i 1936 r.), i po jednej pracy graficznej Janiny Kaczkowskiej, Wandy Pleszczyńskiej, Marii Dunin, Marii Brodackiej i Leonii Nadelman (uczestniczyła też w 1932 r.). Niestety, w Amsterdamie międzynarodowe jury nie wyróżniło żadnej z tych prac.

Przed kolejnymi letnimi igrzyskami olimpijskimi, w Los Angeles w 1932 r., zorganizowano w Polsce krajowe konkursy, będące eliminacjami do konkursów olimpijskich. Na ich podstawie do konkursów olimpijskich zakwalifikowano prace 6 naszych artystek, w tym w dziale rzeźby prace Olgi Niewskiej, oraz w dziale malarstwa dwie grafiki Janiny Konarskiej, prace graficzne Jadwigi Hładki, Leonii Nadelman, Marii Obrębskiej i obraz olejny Jadwigi Umińskiej. W Los Angeles międzynarodowe jury najwyżej oceniło grafikę Janiny Konarskiej (zatytułowaną *Narciarze*), której przyznano srebrny medal olimpijski. Pozostałe prace naszych artystek nie zostały nagrodzone.

Następne letnie igrzyska olimpijskie, w 1936 r. w Berlinie, również miały w swym programie konkursy sztuki. Polskie artystki wykazywały spore zainteresowanie udziałem w tych konkursach, przede wszystkim w dziale malarstwa oraz rzeźby. 18 kwietnia 1936 r. w Instytucie Propagandy Sztuki została otwarta wystawa „Sport w sztuce”, na której zaprezentowano wybrane prace naszych artystów. W wyniku krajowego konkursu, w dziedzinie rzeźby do olimpijskiego konkursu zakwalifikowano prace Olgi Niewskiej i Krystyny Dąbrowskiej, a także dzieła malarskie Marii Łunkiewicz-Rogoyskiej, Bogny Krasnodębskiej-Gardowskiej, Marii Rużyckiej i Wandy Telakowskiej. W berlińskim konkursie olimpijskim jurorzy nie przyznali jednak polskim artystkom żadnego wyróżnienia.

Ostatni, siódmy raz olimpijskie konkursy sztuki przeprowadzono podczas letnich igrzysk w Londynie w 1948 r. Przed tymi igrzyskami Polski Komitet Olimpijski wraz z Ministerstwem Kultury i Sztuki zorganizował krajowy konkurs w dziedzinach literatury, malarstwa, rzeźby, muzyki i sztuki stosowanej (plakat, medalierstwo, tkanina), stanowiący kwalifikację do konkursu olimpijskiego. Do konkursu w Londynie w dziedzinie sztuki użytkowej zakwalifikowano prace Marii Bujakowej (tkanina) i Heleny Bukowskiej-Szlekys (tkanina), przy czym międzynarodowe jury zakwalifikowało te prace naszych artystek do działu rzeźby, gdyż w programie olimpijskich konkursów nie znalazł się dział sztuki użytkowej. Ponadto, w konkursie w dziedzinie muzyki wzięła udział kompozycja Grażyny Bacewicz, za którą nasza artystka otrzymała zaszczytne wyróżnienie.

Łącznie w latach 1928–1948 polskie artystki uczestniczyły w olimpijskich konkursach sztuki na czterech letnich igrzyskach olimpijskich, zdobywając jeden medal srebrny (Janina Konarska – grafika) oraz jedno wyróżnienie honorowe (Grażyna Bacewicz – muzyka). W konkursach w dziale rzeźby brały udział dwie nasze artystki, w dziale muzyki – jedna, a w dziale malarstwa i grafiki – 15. Trzykrotnie w konkursach olimpijskich uczestniczyła Olga Niewska (w latach 1928, 1932 i 1936), a dwukrotnie Leonia Nadelman (1928 i 1932).

W niniejszym opracowaniu została skompletowana pełna lista polskich artystek – uczestniczek Olimpijskich Konkursów Sztuki i Literatury (czego w polskiej literaturze przedmiotu dotychczas nigdzie nie opublikowano). Powinny one, podobnie jak sportsmenki, otrzymać miano olimpijek, gdyż w latach 1912–1948 w oficjalnym programie igrzysk olimpijskich były konkursy sztuki, a ich laureatów nagradzano takimi samymi medalami jak sportowców.

Jednym z zasadniczych celów tego opracowania jest więc to, aby do oficjalnego spisu polskich olimpijek włączyć jeszcze 18 nazwisk naszych artystek, a ich podstawowe dane biograficzne, tak jak dane sportsmenek, umieścić na oficjalnej stronie Polskiego Komitetu Olimpijskiego.

Poniżej przedstawiono krótkie biografie wszystkich naszych 18 artystek, uczestniczących w olimpijskich konkursów sztuki, w kolejności alfabetycznej.

Grażyna Bacewicz (1909–1969) – Londyn 1948 (muzyka)

Grażyna Bacewicz urodziła się 5 lutego 1909 r. w Łodzi jako trzecie dziecko w rodzinie polsko-litewskiej o tradycjach muzycznych. Ojcem jej był Litwin Vincas Bacevičius (Wincenty Bacewicz), absolwent szkoły muzycznej, który uczył śpiewu w wielu łódzkich szkołach, a matką Polka Maria Modlińska⁷.

Ojciec od najwcześniejszych lat uczył swe dzieci (dwóch starszych synów, Witolda i Kiejstuta, oraz córki, Grażynę i najmłodszą Wandę) gry na skrzypcach i fortepianie, a Kiejstuta także na wiolonczeli.

W 1919 r. Grażyna Bacewicz rozpoczęła regularną naukę szkolną jako uczennica zarówno gimnazjum humanistycznego, jak i prywatnego konserwatorium Heleny Kijeńskiej-Dobkiewiczowej w Łodzi. Po zdaniu egzaminu maturalnego w 1928 r. podjęła dalsze studia muzyczne w Państwowym Konserwatorium Muzycznym w Warszawie pod kierunkiem Kazimierza Sikorskiego (kompozycja), Józefa Jarzębskiego (skrzypce) i Józefa Turczyńskiego (fortepian).

Grażyna Bacewicz studia muzyczne ukończyła w 1932 r. w warszawskim konserwatorium, uzyskując dwa dyplomy – w zakresie kompozycji oraz skrzypiec (wcześniej porzuciła studia pianistyczne). Podjęła też studia filozoficzne na Uniwersytecie Warszawskim, z których jednak po półtora roku zrezygnowała.

Zaraz po ukończeniu studiów, dzięki hojności Ignacego Jana Paderewskiego, otrzymała stypendium na studia kompozytorskie w Ecole Normale de Musique w Paryżu, które odbyła w latach 1932–1933 pod kierunkiem Nadii Boulanger. Uczęszczała tam również na prywatne lekcje gry na skrzypcach do Andre Toureta, a w roku 1934 ponownie wyjechała do stolicy Francji, aby kształcić się u węgierskiego skrzypka – Carla Flescha.

W latach 30. koncertowała jako skrzypaczka solistka, a jeden z pierwszych swych sukcesów odniosła już w 1935 roku, kiedy to otrzymała wyróżnienie na I Międzynarodowym Konkursie Skrzypcowym im. Henryka Wieniawskiego

⁷ *Kompozytorzy polscy 1918–2000*, t. 2: *Biogramy*, PWM, Warszawa 2005, s. 59–69.

w Warszawie. Ponadto, od roku 1936 do 1938 współpracowała z warszawską Orkiestrą Polskiego Radia, zorganizowaną przez Grzegorza Fitelberga, w której grała partię pierwszych skrzypiec.

Podczas okupacji niemieckiej występowała na koncertach konspiracyjnych i koncertach Rady Głównej Opiekuńczej. Po wojnie kontynuowała działalność koncertową do 1953 r. Zaraz po wojnie, w 1945 r., podjęła pracę w Państwowym Konserwatorium Muzycznym (obecnie Akademii Muzycznej) w Łodzi, gdzie wykładała przedmioty teoretyczne i prowadziła klasę skrzypiec.

W latach 50. Grażyna Bacewicz poświęciła się prawie wyłącznie kompozycji i nauczaniu. Należała ona do licznej grupy polskich kompozytorów z lat międzywojennych i powojennych tworzących w stylu neoklasycznym. Pierwsze jej znaczące kompozycje powstały na przełomie lat 20. i 30.

W roku 1948 wzięła udział w organizowanym przez Polski Komitet Olimpijski wraz z Ministerstwem Kultury i Sztuki krajowym konkursie w dziedzinie muzyki. Konkurs ten był jednocześnie konkursem eliminacyjnym do Olimpijskiego Konkursu Sztuki i Literatury, przeprowadzonego w ramach letnich igrzysk olimpijskich w Londynie w 1948 r. W krajowym konkursie za *Kantatę Olimpijską* na chór mieszany i orkiestrę (utwór, trwający 7 minut, został skomponowany do tekstu X Olimpijskiej Ody Pindara – *Agesidamosowi Locrianowi zwycięzcy w boju pięściowym* – w przekładzie Jana Wernikowskiego) uzyskała I nagrodę, a w Konkursie w Londynie międzynarodowe jury przyznało jej honorowe wyróżnienie⁸.

Ponadto, była autorką siedmiu koncertów skrzypcowych, dwóch koncertów wiolonczelowych i koncertu altówkowego. Napisała także siedem kwartetów smyczkowych, pięć sonat na skrzypce i fortepian oraz dwie sonaty na skrzypce solo. Grażyna Bacewicz skomponowała również jedną operę komiczną (*Przygoda króla Artura*) oraz trzy balety (*Z chłopca król*, *Esik w Ostendzie* – balet komiczny, oraz *Pożądanie*).

Od 1966 roku (od 1967 jako profesor zwyczajny) aż do śmierci pracowała w Państwowej Wyższej Szkole Muzycznej w Warszawie, prowadząc klasę kompozycji.

W latach 1955–1957 i 1960–1969 pełniła również funkcję wiceprezesa Związku Kompozytorów Polskich. Grażyna Bacewicz zajmowała się także działalnością pisarską w latach 60.

Od roku 1936 była zamężna z Andrzejem Biernackim, z którym miała jedyną córkę, Alinę (urodzona w 1942 r.).

Zmarła 17 stycznia 1969 r. w Warszawie i tam została pochowana, na Cmentarzu Wojskowym na Powązkach.

⁸ *Olimpijskie konkursy sztuki. Wawrzyny Olimpijskie*, opracowanie zbiorowe, PKOl, Wyd. Estrella, Warszawa 2012, s. 39–48.

Maria Brodacka (1904–1991) – Amsterdam 1928 (malarstwo – grafika)

Maria Brodacka urodziła się 22 marca 1904 r. we Lwowie w rodzinie Władysława i Anny z Moszczeńskich⁹. W swym rodzinnym mieście uczęszczała do Państwowego Żeńskiego Gimnazjum Realnego im. Królowej Jadwigi, i tam w 1923 r. zdała egzamin maturalny. W roku 1925 podjęła studia artystyczne w Warszawie w Szkole Sztuk Pięknych, które ukończyła w 1931 r.¹⁰ W tym okresie studiowała również na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Warszawskiego¹¹.

Będąc jeszcze studentką, Maria Brodacka w 1928 r. wzięła udział w Olimpijskim Konkursie Sztuki i Literatury, w dziale malarstwa, przeprowadzonym w ramach letnich igrzysk olimpijskich w Amsterdamie w czasie IX Olimpiady ery nowożytnej. Do tego konkursu Polski Komitet Olimpijski zgłosił jej grafikę zatytułowaną *Pilkarze* (zakwalifikowaną w wyniku konkursu krajowego), ale międzynarodowe jury nie nagrodziło tej pracy.

W czasie II wojny światowej, w powstaniu warszawskim straciła cały swój majątek i dotychczasowy dorobek artystyczny, straciła też swoich najbliższych. Po zakończeniu wojny przeniósła się do Krakowa. Pracowała jako nauczycielka rysunku w szkole zawodowej, sporadycznie przygotowywała także ilustracje książek dla dzieci.

Pracując jako nauczycielka, prawie każde wakacje spędzała w domu swych dziadków, w Lesku – od roku 1989 zamieszkała tam na stałe. W ostatnich latach swojego życia utraciła wzrok i nie mogła już malować. Zmarła w Lesku 19 stycznia 1991 r.

W 10. rocznicę śmierci malarki w Małej Galerii Bieszczadzkiego Domu Kultury w Lesku otwarto wystawę jej prac, zatytułowaną „Żyłam Leskiem...”, a na ścianie domu, w którym mieszkała, wmurowana jest tablica poświęcona jej pamięci¹².

Maria Bujakowa-Łomnicka (1901–1985), Londyn 1948 (rzeźba, tkanina użytkowa)

Maria Janina Łomnicka urodziła się 12 maja 1901 r. w Kołomyi w rodzinie Jarosława Ludomira (1873–1931), wybitnego polskiego entomologa, wiceprezesa Polskiego Związku Entomologicznego, i Zofii z domu Wasung¹³.

Po zdaniu egzaminu maturalnego Maria Janina podjęła studia na Wydziale Przemysłu Artystycznego Państwowej Szkoły Technicznej we Lwowie, kończąc je w 1927 r.¹⁴

⁹ Materiały z Archiwum ASP w Warszawie,teczka osobowa Marii Brodackiej.

¹⁰ Tamże.

¹¹ E. Baranowska, *Lesko utkane ze wspomnień Marii Brodackiej*, „Echa Bieszczadów” 2001, nr 12.

¹² Tamże.

¹³ „Roczniki Polskiego Towarzystwa Matematycznego”, Seria II, „Wiadomości Matematyczne” XLIV (2008), przypis na s. 62–63.

¹⁴ *Katalog zbiorów Muzeum Sportu i Turystyki (MSiT). Zbiory sztuki – tkanina*, Warszawa 1992, s. 19.

W roku 1934 wyszła za mąż za Jakuba Bujaka (1905–1945), z zawodu inżyniera mechanika, ale również wybitnego alpinistę i uczestnika pierwszej polskiej wyprawy w Himalaje (1939 r.; wejście na wschodni szczyt Nanda Devi – 7434 m). W lecie 1934 r. Maria Janina, przebywając razem z nim w Alpach, dokonała tam między innymi wejścia na Romariswandkopf (3508 m). Była też autorką kilku wejść o dużym współczynniku trudności na szczyty tatrzańskie.

Swoją działalność artystyczną Maria Janina Łomnicka-Bujakowa związała głównie z wytwarzaniem tkanin, takich jak kilimy, gobeliny i duże tkaniny haftowane, które prezentowała na wielu wystawach w kraju i za granicą.

W lipcu 1945 r. owdowiała i wówczas zamieszkała w Zakopanem, zostając tam nauczycielką, a od roku 1946 także dyrektorką w Zakopiańskiej Szkole Koronarskiej, przekształconej w 1962 r. w Technikum Tkactwa Artystycznego. Funkcję dyrektora tych szkół pełniła do roku 1969.

W roku 1948 Maria Janina Łomnicka-Bujakowa wzięła udział w krajowym konkursie, organizowanym przez Polski Komitet Olimpijski wraz z Ministerstwem Kultury i Sztuki, który był też konkursem eliminacyjnym do Olimpijskiego Konkursu Sztuki i Literatury, przeprowadzonego w ramach letnich igrzysk olimpijskich w Londynie w 1948 r. W tym konkursie, w dziale sztuki stosowanej (tkanina), uzyskała I nagrodę za *Tkaninę olimpijską*, wykonaną do projektu Michała Byliny¹⁵, lecz na igrzyskach w Londynie, międzynarodowe jury nie przyznało jej żadnej nagrody.

W późniejszych latach podjęła studia na Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie, które ukończyła w 1961 r.¹⁶ Była też czynnym członkiem ZPAP, pełniąc tam m.in. funkcję przewodniczącej Komisji Rewizyjnej w latach 1950–1956 oraz 1966–1974, a także sekretarza Sekcji Architektury Wnętrz w latach 1957–1965. Pełniła też różne funkcje w Okręgu Zakopiańskim ZPAP.

W roku 1968 za całokształt swojej działalności otrzymała Nagrodę Ministra Kultury i Sztuki I Stopnia¹⁷, a w 1969 r. – wyróżnienie Polskiego Komitetu Olimpijskiego w konkursie „Wawrzyn Olimpijski” za tkaniny o tematyce sportowej.

Maria Janina Łomnicka-Bujakowa zmarła 22 stycznia 1985 r. w Kościelisku i została pochowana w Zakopanem na starym cmentarzu Na Pęksowym Brzyzku.

Helena Bukowska-Szlekys (1899–1954), Londyn 1948 (rzeźba, tkanina użytkowa)

Helena Teodora Bukowska urodziła się 2 marca 1899 r. na Syberii (Rosja) gdzie jej ojciec Jan, z zawodu inżynier architekt, pracował przy budowie rosyjskiej kolei. Jej matką była Helena z domu Pietkiewicz.

¹⁵ W. Królak, *Olimpijskie konkursy sztuki*, „Studia i Materiały”, t. 6, MSiT, Warszawa 1992, s. 38.

¹⁶ *Katalog zbiorów Muzeum Sportu i Turystyki...*, s. 19.

¹⁷ Tamże.

Helena Teodora wychowywała się w różnych rejonach Rosji (Petersburg, Syberia, Krym), a gimnazjum ukończyła w 1917 r. w Sewastopolu. Do Polski przyjechała w 1919 r. i zamieszkała w Wilnie, gdzie rozpoczęła studia na Wydziale Sztuk Pięknych Uniwersytetu im. Stefana Batorego. Studiowała tam grafikę i malarstwo pod kierunkiem prof. Mieczysława Kotarbińskiego. Po czterech latach Helena Bukowska przeprowadziła się do Warszawy, aby tu w Szkole Sztuk Pięknych kontynuować swoje studia w dziedzinie malarstwa (lata 1923–29). Równolegle studiowała architekturę wnętrz, pod kierunkiem prof. Józefa Czajkowskiego, i malarstwo ścienne – u prof. Edwarda Trojanowskiego. Dyplom w zakresie architektury wnętrz otrzymała w 1936 r. Poza tym była też współzałożycielką Spółdzielni Artystów Plastyków „Ład”, powstałej w 1926 r. w Warszawie, a w 1933 r. objęła stanowisko kierownika Zakładu Tkactwa na swojej uczelni, prowadząc pracownię kilimów.

Po zakończeniu II wojny światowej, w 1945 r., podjęła działalność w celu reaktywowania Spółdzielni Artystów „Ład” i w tym okresie stworzyła też tkaninę *Batory*, której użyto do wystroju wnętrza transatlantyku Stefan Batory.

W 1948 r. wzięła udział w krajowym konkursie organizowanym przez Polski Komitet Olimpijski wraz z Ministerstwem Kultury i Sztuki, w którym za tkaninę *Biegacz* otrzymała II nagrodę. Jednocześnie jej praca została zakwalifikowana do Olimpijskiego Konkursu Sztuki i Literatury przeprowadzonego w tymże roku w ramach letnich igrzysk olimpijskich w Londynie, lecz tam międzynarodowe jury nie przyznało jej żadnej nagrody ani wyróżnienia (jej praca była oceniana w dziale rzeźby, gdyż w programie olimpijskiego konkursu nie było dziedziny tkaniny użytkowej)¹⁸.

Od 1950 r. Helena Bukowska-Szlekys nawiązała współpracę z Instytutem Wzornictwa Przemysłowego, a rok później została inicjatorką założenia Pracowni Tkactwa Artystycznego, jak również zaangażowała się w działalność w Związku Polskich Artystów Plastyków¹⁹.

Helena Bukowska-Szlekys zmarła 2 maja 1954 r. w Craiovej, w Rumunii, a pochowano ją na warszawskim Cmentarzu Bródnowskim (kw. 46B-II-2).

Już po śmierci artystki prace jej były prezentowane na XXVII Biennale w Wenecji w 1954 r., a jedyna wystawa indywidualna miała miejsce w 1956 r. w warszawskiej Zachęcie – obejmowała około 90 jej prac z lat 1933–1954.

Mężem Heleny Bukowskiej-Szlekys był znany artysta plastyk Olgierd Szlekys.

Krystyna Dąbrowska (1906–1944), Berlin 1936 (rzeźba)

Krystyna Dąbrowska urodziła się 26 listopada 1906 r. w Warszawie jako córka Stefana i Jadwigi z Dąbbskich. W swym rodzinnym mieście ukończyła

¹⁸ *Olimpijskie konkursy sztuki...*, s. 39–48.

¹⁹ *Słownik artystów plastyków. Artyści plastycy Okręgu Warszawskiego ZPAP 1945–1970. Słownik biograficzny*, Okręg Warszawski ZPAP, Warszawa 1972, s. 127.

Gimnazjum im. Marii Konopnickiej, a w latach 1925–1930 studiowała w poznańskiej Państwowej Szkole Sztuk Zdobniczych i Przemysłu Artystycznego na Wydziale Rzeźby i Brązownictwa u J. Wysockiego i J. Wankiewicza. W latach 1933–1935 kontynuowała dalszą naukę na warszawskiej ASP w pracowni prof. Tadeusza Breyera.

W roku 1935 uzyskała stypendium na wyjazd do Rzymu; w 1937 r. ukończyła tam Reale Accademia di Belle Arti e Liceo Artistico, a w 1938 r. – Królewską Szkołę Medalierską. Podczas pobytu we Włoszech utrzymywała kontakty m.in. z polskim rzeźbiarzem Antonim Madeyskim, a także była zaangażowana w powstanie Polskiej Organizacji Artystów Plastyków „Kapitol”. Do Warszawy powróciła w grudniu 1938 r.

Wcześniej jednak, bo w 1936 r., wzięła udział w krajowej wystawie „Sport w Sztuce” i tam wyróżniono jej rzeźbę *Marynarz* (brąz, 1933 r.), którą następnie zakwalifikowano do Olimpijskiego Konkursu Sztuki i Literatury przeprowadzonego w ramach letnich igrzysk olimpijskich w Berlinie w tymże roku. Międzynarodowe jury nie przyznało jednak Krystynie Dąbrowskiej żadnego wyróżnienia.

Była członkiem Grupy Artystów Wielkopolskich „Plastyka”. Tworzyła m.in. rzeźby o tematyce sportowej, religijnej oraz dekoracyjne detale architektoniczne. Zajmowała się także malarstwem, głównie akwarelą.

W okresie okupacji niemieckiej, w latach 1941–1943, pracowała w cukrowni w Sokołowie Podlaskim, działając tam w konspiracji. Od stycznia 1944 r. przebywała w Warszawie i pełniła służbę patrolową w kompanii „Koszt” – ochrony sztabu Komendy Obszaru Warszawskiego Armii Krajowej. W powstaniu warszawskim brała udział jako sanitariuszka. W trakcie akcji ratunkowej została ciężko ranna i zmarła w szpitalu powstańczym 1 września 1944 r. Większość jej prac zaginęła podczas powstania warszawskiego, a jej olimpijska rzeźba *Marynarz*, zakupiona do państwowych zbiorów w Warszawie, w 1944 r. została wywieziona przez Niemców.

Maria Dunin-Piotrowska (1899–1986), Amsterdam 1928 (malarstwo, grafika)

Maria Dunin urodziła się 3 maja 1899 r. w Kamieńcu Podolskim. Jej ojcem był Karol Dunin, z zawodu magister farmacji, a matka pochodziła z domu Rakowskich.

Maria Dunin zdała egzamin maturalny w 1917 r. w rosyjskim Gimnazjum Żeńskim im. Cesarzowej Marii w Kamieńcu Podolskim²⁰, a studia artystyczne podjęła w 1919 r. w Szkole Sztuk Pięknych w Warszawie. Studiowała tam malarstwo i grafikę pod kierunkiem profesorów: Konrada Krzyżanowskiego, Tadeusza Pruszkowskiego, Wojciecha Jastrzębowski, Ludwika Gardowskiego i Edwarda Trojanowskiego. Studia ukończyła w roku 1929²¹, ale już w 1925 r. została członkiem Stowarzyszenia Artystów grafików „Ryt”, i w tymże roku zadebiutowała cyklem 8 ilustracji do książek dla dzieci.

²⁰ Materiały z archiwum ASP w Warszawie,teczka osobowa Marii Dunin.

²¹ Tamże.

Ponadto, w 1928 r. wzięła udział w Olimpijskim Konkursie Sztuki i Literatury, w dziale malarstwa, przeprowadzonym w ramach letnich igrzysk olimpijskich w Amsterdamie w czasie IX Olimpiady ery nowożytnej. Do tego konkursu Polski Komitet Olimpijski zgłosił jej grafikę zatytułowaną *Turniej* (zakwalifikowaną w wyniku konkursu krajowego), ale międzynarodowe jury nie przyznało Marii Dunin żadnej nagrody²².

Maria Dunin zajmowała się niemal wyłącznie drzeworytem, najchętniej barwnym lub lawowanym, a sporadycznie także miedziorytem i litografią. W 1929 r. prezentowała swoje prace na Wystawie Drzeworytów w Warszawie, a w roku 1936, w salach warszawskiego Towarzystwa Zachęty Sztuk Pięknych, miała indywidualną wystawę swych grafik.

Maria Dunin-Piotrowska zmarła w roku 1986. Od 1928 r. była żoną Mirosława Piotrowskiego. Była też członkiem Związku Polskich Artystów Grafików.

Jadwiga Hładki-Wajwódowa (1904–1944), Los Angeles 1932 (malarstwo, grafika)

Jadwiga Salomea Hładki urodziła się 14 stycznia 1904 r. w Warszawie, w rodzinie Franciszka i Salomei Katarzyny z Ciechanowiczów²³.

W roku 1926 ukończyła Miejską Szkołę Sztuk Zdobniczych i Malarstwa w Warszawie, a następnie w latach 1926–1933 studiowała malarstwo i grafikę w warszawskiej Szkole Sztuk Pięknych m.in. pod kierunkiem profesorów: Karola Tichego, Władysława Skoczylasa i Edmunda Bartłomiejczyka²⁴. W trakcie studiów otrzymała liczne nagrody i wyróżnienia za swoje prace graficzne i malarskie.

W roku 1932 wzięła udział w Olimpijskim Konkursie Sztuki i Literatury (w dziedzinie malarstwa), przeprowadzonym w ramach letnich igrzysk olimpijskich w Los Angeles w czasie X Olimpiady ery nowożytnej. Do tego konkursu Polski Komitet Olimpijski zgłosił jej pracę zatytułowaną *Canoe*, za którą międzynarodowe jury nie przyznało jej jednak żadnego wyróżnienia²⁵.

W roku 1933 została członkiem Stowarzyszenia Artystów Grafików „Ryt”, w 1934 r. – członkiem Koła Artystów Grafików Reklamowych, oraz w tymże roku weszła do Bloku Zawodowych Artystów Plastyków.

W roku 1933, wraz ze swoim mężem Antonim Wajwódem i kolegą ze studiów Edwardem Manteufflem, założyła pracownię grafiki dekoracyjno-reklamowej Mewa. Dzięki talentowi oraz wizjonerskiemu podejściu studio Mewa już w rok po jego założeniu miało ugruntowaną pozycję na warszawskim rynku graficznym i otrzymywało bardzo intratne zlecenia. Jeszcze w 1933 r.

²² *Olimpijskie konkursy sztuki...*, s. 39–48.

²³ S. Łoza, *Czy wiesz kto to jest?*, t. 2, Warszawa 1982, s. 138.

²⁴ J. Maurin-Białostocka, J. Derwojed (red.), *Słownik artystów polskich i obcych w Polsce działających*, t. 3, Instytut Sztuki PAN, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1979, s. 81–82.

²⁵ *Olimpijskie konkursy sztuki...*, s. 39–48.

członkowie Mewy przystąpili do prestiżowego Koła Artystów Grafików Reklamowych i wzięli udział w pierwszej wystawie KAGR, zorganizowanej w Instytucie Propagandy Sztuki w kwietniu 1934 roku. Studio dostało także m.in. zamówienie na wykonanie dekoracji kilku wnętrz pierwszego polskiego transatlantyku m/s Piłsudski.

Studio Mewa od 1935 r. współpracowało z pismem „Skamader”, wykonując dla niego okładki. Ogółem w latach 1935–1939 dla „Skamandra” Antoni Wajwód zaprojektował sześć okładek, Jadwiga Hładki-Wajwódowa cztery, a Edward Manteuffel trzy. Studio Mewa zakończyło oficjalnie swoją działalność w 1936 r., ponieważ jego założyciele, zachęceni licznymi sukcesami, postanowili podjąć pracę na własny rachunek, każdy pod swoim nazwiskiem.

Jadwiga Hładki-Wajwódowa wystawiała swoje prace nie tylko w kraju, ale też za granicą, m.in. w Nowym Jorku (1936 r.), w Londynie (1936 r.), Rapperswilu (1937 r.) i Rzymie (1938 r.). Jej prace to przede wszystkim drzeworyty i grafika użytkowa. W dziedzinie grafiki użytkowej wykonywała m.in. ilustracje dla czasopism dziecięcych „Słonko” i „Płomyček”, także plakaty (otrzymała wyróżnienie w konkursie na plakat Państwowej Odznaki Sportowej w 1933 r.), okładki książek, etykiety i znaczki pocztowe.

W czasie II wojny światowej, podczas okupacji niemieckiej, brała udział w działaniach ruchu oporu i została zamordowana przez Niemców w okresie powstania warszawskiego, pomiędzy 6 a 12 sierpnia 1944 r. W tym też czasie zginął jej mąż Antoni Wajwód.

Janina Kaczkowska-Luarasi (1904–1995), Amsterdam 1928 (malarstwo, grafika)

Janina Kaczkowska urodziła się 27 lutego 1904 r. w Warszawie. Jej ojciec Józef Piotr był z zawodu adwokatem. Matką była Felicja Ludwika z domu von Braun. Janina od urodzenia wraz z rodzicami mieszkała w Warszawie przy ulicy Zielnej.

Janina Kaczkowska średnią szkołę ukończyła w Warszawie, i tam też zdała egzamin maturalny, a następnie podjęła studia w Warszawskiej Szkole Sztuk Pięknych (od roku 1932 Akademia Sztuk Pięknych). Studiowała grafikę użytkową u prof. Edmunda Bartłomiejczyka w latach 1927–1932.

Jeszcze w czasie studiów, bo w roku 1928, wzięła udział w Olimpijskim Konkursie Sztuki i Literatury (w dziale grafiki), przeprowadzonym w ramach letnich igrzysk olimpijskich w Amsterdamie w czasie IX Olimpiady ery nowożytnej. Do tego konkursu Polski Komitet Olimpijski zgłosił jej pracę zatytułowaną *Narciarz* (zakwalifikowaną w wyniku konkursu krajowego), ale międzynarodowe jury nie przyznało jej żadnej nagrody²⁶.

Na początku lat 30. nawiązała współpracę z powstałym w Warszawie atelier grafiki dekoracyjno-reklamowej Mewa i brała udział w wielu konkursach

²⁶ Tamże.

w dziedzinie grafiki użytkowej, m.in. w 1934 r. uzyskała nagrodę w konkursie graficznym na projekty drobnych druków okolicznościowych.

W 1933 r., podróżując po Dalmacji, poznała swojego przyszłego męża, Thomasa Luarasi, albańskiego dyplomata, którego poślubiła w roku 1937. Janina Kaczkowska-Luarasi po raz ostatni odwiedziła Polskę w 1942 r., ale cały czas utrzymywała kontakt ze swym rodzinnym krajem.

W Albanii przez pewien czas pracowała w Naukowym Instytucie w Tiranie w dziale narodowego folkloru, ale jako cudzoziemka została z tego miejsca pracy odsunięta.

Janina Kaczkowska-Luarasi zmarła 15 stycznia 1995 r. w Tiranie i w tym mieście została pochowana (cmentarz Shara). Jej mąż Thomas zmarł w następnym roku (2 maja 1996 r.) i spoczął obok niej w tym samym grobie²⁷.

Janina Konarska-Słonimska (1900–1975), Los Angeles 1932 (malarstwo, grafika), srebrny medal olimpijski

Janina Konarska urodziła się 30 kwietnia 1900 r. w Łodzi jako córka Hermana Sejdemana, łódzkiego fabrykanta, i Heleny z domu Heiman²⁸.

Otrzymała dobre i staranne wykształcenie. Początkowo uczyła się w szkole żeńskiej Kazimierzy Kochanowskiej w Warszawie. Następnie kontynuowała naukę na Państwowych Kursach Pedagogicznych dla Nauczycieli Rysunku.

W roku 1918 przyjęła pseudonim artystyczny Konarska, który oficjalnie stał się jej własnym nazwiskiem w 1924 r. W tym samym czasie rodzina Sejdemanów przeszła na katolicyzm, adaptując nazwisko córki w formie lekko zmienionej – Konerscy²⁹.

W roku 1920, podczas wojny polsko-bolszewickiej, Janina Konarska pracowała w szpitalu Ligi Akademickiej i opiekowała się rannymi żołnierzami.

Po zakończeniu wojny, latach 1921–1927, studiowała malarstwo, grafikę i rzeźbę w Szkole Sztuk Pięknych w Warszawie u Karola Tichego i Władysława Skoczylasa.

W latach 20. XX wieku Janina Konarska była związana ze środowiskiem artystycznym i literackim stolicy, a w 1925 r. została współzałożycielką Stowarzyszenia Polskich Artystów Grafików „Ryt”. Łączyły ją też silne związki ze Skandynawami, a zwłaszcza z Kazimierzem Wierzyńskim, Jarosławem Iwaszkiewiczem i Antonim Słonimskim, za którego wyszła za mąż w 1934 r.

W 1931 r. odbył się krajowy konkurs w dziedzinie malarstwa i grafiki, będący jednocześnie konkursem eliminacyjnym do Olimpijskiego Konkursu Sztuki i Literatury, przeprowadzonego w ramach letnich igrzysk olimpijskich w Los

²⁷ Informacje uzyskane od Genci Luarasi, syna Janiny Kaczkowskiej.

²⁸ B. Tuszyński, H. Kurzyński, *Leksykon olimpijczyków polskich 1924–2006*, Fundacja Dobrej Książki, Warszawa 2007, s. 1061.

²⁹ http://wikipedia.org/wiki/Janina_Konarska [dostęp: 10.08.2017].

Angeles w 1932 r. W konkursie krajowym za cykl barwnych drzeworytów Janina Konarska otrzymała najwyższą nagrodę, a na Igrzyskach w Los Angeles międzynarodowe jury nagrodziło ją srebrnym medalem olimpijskim za jeden z jej drzeworytów zatytułowany *Narciarze* (drugi drzeworyt, *Stadion*, nie został nagrodzony).

Oprócz medalu olimpijskiego Janina Konarska za swoje prace otrzymała również inne prestiżowe nagrody, w tym w 1925 r. Grand Prix na Światowej Wystawie Sztuki Dekoracyjnej w Paryżu i Grand Prix w 1937 r. na Międzynarodowej Wystawie Sztuki i Techniki w Paryżu.

Była nie tylko grafiką (drzeworyt i miedzioryt), ale zajmowała się również malarstwem olejnym, akwarelą, rysunkiem i ilustrowaniem książek. Najowocniejszy okres jej twórczości przypadł na lata międzywojenne. W tym czasie powstał, m.in., cykl grafik *Święci Patroni*, rodzajowe ryciny z Kazimierza nad Wisłą, także cykl drzeworytów o tematyce sportowej. Główną domeną artystki był jednak drzeworyt ręcznie barwiony, w którym osiągnęła swoistą doskonałość.

W latach 1939–1947 przebywała na emigracji w Paryżu i w Londynie. Po powrocie do kraju zamieszkała na stałe w Warszawie. W tym czasie jej aktywność twórcza stopniowo malała. W okresie powojennym zajmowała się głównie ilustracją książkową, współpracując, z takimi wydawnictwami, jak: Czytelnik, Nasza Księgarnia i PIW.

Janina Konarska-Słonimska zmarła 9 czerwca 1975 r. w Warszawie i została pochowana na cmentarzu katolickim w Laskach. Obok niej spoczął jej mąż, Antoni Słonimski, zmarły w 1976 r. Małżeństwo Janiny i Antoniego Słonimskich było bezdzietne.

Bogna Krasnodębska-Gardowska (1900–1986), Berlin 1936 (malarstwo, grafika)

Bogna Krasnodębska urodziła się 19 marca 1900 r. w Sosnowcu jako córka Aleksandra Filipa, z zawodu urzędnika bankowego, i Marii Pauliny z Czajkowskich. Miała brata Kazimierza, z zawodu inżyniera chemika, i siostrę Wandę (po mężu Reicherowa), z zawodu artystkę malarkę.

W swym rodzinnym mieście Bogna Krasnodębska uczęszczała do Żeńskiej Szkoły Handlowej Józefy Siwikowej, a po jej ukończeniu (1917 r.) pierwsze wykształcenie w dziedzinie sztuk plastycznych zdobywała na Kursach Pedagogicznych dla Nauczycieli Rysunku w Warszawie w latach 1918–1921³⁰. Po ukończeniu kursów pracowała jako nauczycielka rysunku w kilku gimnazjach warszawskich, a jako nauczycielka grafiki w Szkole Rzemiosł i Sztuk Zdobniczych w Warszawie (1933–1935).

W roku 1923 podjęła studia na Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie (studiowała m.in. u prof. Miłosza Kotarbińskiego i prof. Władysława Skoczylasa),

³⁰ Archiwum Politechniki Krakowskiej,teczka osobowa Bogny Krasnodębskiej-Gardowskiej.

które ukończyła w 1930 r., wykonując pracę dyplomową z dziedziny grafiki. Jeszcze w okresie studiów została członkiem stowarzyszenia artystycznego „Ryt” (1925–1939) oraz członkiem Związku Polskich Artystów Grafików.

Bogna Krasnodębska-Gardowska tworzyła głównie drzeworyty barwne o tematyce religijnej, rodzajowej i pejzażowej. W początkowym okresie była też zainteresowana miedziorytem, litografią i linorytem. Inspirowała ją również sztuka ludowa, a jej prace często miały charakter cykli tematycznych. Za swoje grafiki otrzymała szereg nagród i wyróżnień, m.in. srebrny medal na Powszechnej Wystawie Krajowej w Poznaniu w 1929 r., medal brązowy na wystawie w Padwie w 1931 r., została ponadto laureatką d’Or na Międzynarodowej Wystawie „Sztuka i Technika” w Paryżu w 1937 r.

W 1936 r. Bogna Krasnodębska-Gardowska wzięła udział w Olimpijskim Konkursie Sztuki i Literatury w dziedzinie malarstwa, w kategorii prac graficznych, odbywającym się w Berlinie w ramach letnich igrzysk olimpijskich, ale nie uzyskała żadnej nagrody ani wyróżnienia (jej konkursowy drzeworyt miał tytuł *Ślizgawka*).

W okresie okupacji niemieckiej, w latach 1940–1944, była nauczycielką rysunku w ramach tajnych kompletów, a jednocześnie pracowała jako kucharka w Kuchni dla Artystów Plastyków w Warszawie. W roku 1945 przebywała na Podhalu, a później, od 1947 r., zamieszkała w Krakowie. W latach 1948–1966 prowadziła zajęcia z krakowskimi studentami, będąc zatrudnioną na stanowisku adiunkta w Katedrze Rysunku i Rzeźby³¹ na Wydziale Architektury Politechniki Krakowskiej (w latach 1945–1954 Wydział Architektury należał do tzw. Wydziałów Politechnicznych AGH).

W tym okresie należała do grupy artystycznej 9 Grafików, będącej kontynuatorką przedwojennej grupy Ryt, a także do grupy Zagłębie. Po wojnie jej prace były prezentowane na indywidualnych wystawach w Warszawie (1948), Krakowie (1957), Toruniu (1964), Opolu (1966) i Szczecinie (1967).

W roku 1965 zmarł jej mąż, profesor Ludwik Gardowski. Rok później przeszła na emeryturę i wówczas zmniejszyła się też jej aktywność twórcza. Bogna Krasnodębska-Gardowska zmarła 21 stycznia 1986 r. w Krakowie.

Maria Łunkiewicz-Rogoyska (1895–1967), Berlin 1936 (malarstwo)

Maria Ewa Łunkiewiczowa urodziła się 23 marca 1895 r.³² w miejscowości Kudryńce na Podolu, w rodzinie Stanisława Chmielowskiego (młodszy brat św. brata Alberta – Adama Chmielowskiego) i Marii z Kłopotowskich.

Egzamin maturalny Maria Chmielowska zdała w Wyższym Zakładzie Naukowo-Wychowawczym Zakonnicy w Zbylitkowskiej Górze koło Tarnowa, a następnie, w roku 1919, wyszła za mąż za majora Jerzego Antoniego Łunkiewiczza.

³¹ Tamże.

³² S. Łoza, *Czy wiesz kto to jest?*, t. 2, s. 189.

W latach 1921–1924 studiowała malarstwo w École Nationale des Arts Décoratifs w Paryżu, a po powrocie do kraju zamieszkała w Warszawie. Tam czynnie włączyła się w życie artystyczne stolicy, wiążąc się z awangardowymi ugrupowaniami Blok i Praesens. W tym czasie w swej działalności artystycznej pozostawała pod dużym wpływem kubizmu i puryzmu. W 1930 r. ponownie wyjechała do Paryża, gdzie nawiązała kontakty z grupą Abstraction-Création i Cercle et Carré.

W roku 1931 Maria Łunkiewiczowa miała swą indywidualną wystawę w warszawskim Salonie Sztuki Czesława Garlińskiego, a od następnego roku regularnie uczestniczyła w ekspozycjach Grupy Plastyków Nowoczesnych, wystawiając swe prace m.in. we Lwowie i w Łodzi. W 1934 r. rozwiodła się ze swym pierwszym mężem Jerzym Łunkiewiczem.

W roku 1936 wzięła udział w wystawie „Sport w Sztuce” w Instytucie Propagandy Sztuki w Warszawie, gdzie zaprezentowała swój obraz olejny *Football*, który następnie został zgłoszony przez Polski Komitet Olimpijski do Olimpijskiego Konkursu Sztuki i Literatury przeprowadzonego w tymże roku w ramach XI Letnich Igrzysk Olimpijskich w Berlinie. Tam jednak nie uzyskała żadnego wyróżnienia.

W czasie II wojny światowej straciła niemal cały swój dorobek artystyczny. Zaraz po wojnie miała wspólną pracownię malarską z zaprzyjaźnionym z nią od lat międzywojennych Henrykiem Stażewskim – ich pracownia wkrótce stała się miejscem spotkań znajomych artystów i krytyków.

W roku 1946 drugi raz wyszła za mąż, a jej mężem został inżynier Jan Zbigniew Rogoyski (zmarł w 1967 r.). W latach 50. i 60. była też związana z kręgiem Mirona Białoszewskiego, współpracowała z warszawskim Teatrem na Tarczyńskiej, a swoje prace wystawiała m.in. w Galerii Krzywe Koło Mariana Bogusza (wystawa indywidualna w 1962 r.).

Maria Ewa Łunkiewicz-Rogoyska (Chmielowska) zmarła 4 września 1967 r. w Warszawie. W setną rocznicę jej urodzin Muzeum Sztuki w Łodzi zorganizowało poświęconą jej wystawę zatytułowaną: „Maria Ewa Łunkiewicz-Rogoyska (1895–1967)”.

Leonia Nadelman-Janecka (1909–2003), Amsterdam 1928, Los Angeles 1932 (malarstwo)

Leonia Nadelman urodziła się 20 lipca 1909 r.³³ w Warszawie w rodzinie Roberta Nadelmana, z zawodu lekarza dentysty, i Pauliny z domu Lindenbaum.

Po zdaniu egzaminu maturalnego, w roku 1930 podjęła studia artystyczne w Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie, a ukończyła je w 1935 r., uzyskując dyplom w zakresie malarstwa i grafiki³⁴. Jeszcze przed ukończeniem studiów Leonia Nadelman wzięła udział w Olimpijskim Konkursie Sztuki i Literatury,

³³ *Słownik artystów plastyków...*, s. 207.

³⁴ K. Piwocki, *Historia Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie 1904–1964*, Warszawa 1965, s. 196.

w dziale malarstwa, przeprowadzonym w 1928 r. podczas letnich igrzysk olimpijskich w Amsterdamie. Do konkursu zgłosiła swoją pracę zatytułowaną *Zapaśnicy*, lecz międzynarodowe jury nie przyznało jej żadnej nagrody³⁵.

Cztery lata później ponownie zgłosiła swój obraz (*Cykliści*) do Olimpijskiego Konkursu Sztuki i Literatury, tym razem przeprowadzonego w Los Angeles podczas letnich igrzysk w 1932 r., ale znów nie uzyskała żadnego wyróżnienia³⁶.

Leonia Nadelman była członkiem Stowarzyszenia Polskich Artystów Grafików „Ryt” i w 1931 r. wzięła udział w Wystawie Salonu Grafiki tego stowarzyszenia, a w roku 1932 została członkiem loży wolnomularskiej założonej przez uczniów prof. Tadeusza Pruszkowskiego.

Leonia Nadelman była pochodzenia żydowskiego, więc w okresie II wojny światowej musiała ukrywać się przed okupantami. 6 września 1939 r. wraz z rodzicami opuściła Warszawę i razem z nimi zamieszkała najpierw w okolicy Łucka, a następnie (od wiosny 1940 r. do jesieni 1941 r.) we Lwowie. Po powrocie do Warszawy trafiła z rodzicami do getta. W sierpniu 1942 r., po kupieniu przez jej ojca fałszywych dokumentów, udało im się opuścić getto i przejść na stronę aryjską. Leonia z matką wyjechała do Mielca, nosząc wówczas nazwisko Atanians, które niestety zwracało uwagę otoczenia. Wkrótce jednak ojciec za pieniądze wyrobił jej nowe dokumenty na nazwisko Janecka.

Wojnę i okupację niemiecką przeżyła. Po wojnie podjęła swoją działalność artystyczną pod nazwiskiem Leonia Janecka, uprawiając rysunek i malarstwo sztalugowe (olej, gwasz). Preferowała takie tematy, jak: pejzaże, martwe natury i portrety. Przede wszystkim jednak zajęła się grafiką książkową. Wykonywała liczne ilustracje do książek wydawanych przez takie wydawnictwa, jak: Książka i Wiedza (1951–1961), Czytelnik (od 1952), Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych (od 1958), Nasza Księgarnia.

Leonia Nadelman-Janecka zmarła 2 stycznia 2003 r. w Warszawie.

Olga Niewska (1898–1943), Amsterdam 1928, Los Angeles 1932, Berlin 1936 (rzeźba)

Olga Niewska (1. voto Zbiza, 2. voto Maderowa, 3. voto Szczekowska) urodziła się 28 maja 1898 r. w Charkowie jako córka Jana i Eugenii z domu Della Vos³⁷.

Po zdaniu egzaminu maturalnego pobierała nauki w szkole malarskiej w Kijowie, a następnie, w latach 1919–1923, studiowała rzeźbę pod kierunkiem Konstantego Laszczki w Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie. W tym też czasie wyszła za mąż i zaczęła się posługiwać podwójnym nazwiskiem Niewska-Zbiza. Jeszcze jako studentka debiutowała w Krakowie w 1920 r., prezentując swoją indywidualną kolekcję w Towarzystwie Przyjaciół Sztuk Pięknych. W 1922 r.

³⁵ *Olimpijskie konkursy sztuki...*, s. 39–48.

³⁶ Tamże.

³⁷ W. Przybyszewski, *Olga Niewska*, Dom Wydawniczy „Rebis”, Poznań 2001, s. 21.

otrzymała nagrodę z fundacji Feliksa Jasieńskiego, a po otrzymaniu w 1923 r. dyplomu ukończenia studiów wyjechała do Paryża, aby tam w pracowni Elile'a Antoine'a Bourdelle'a doskonalić swoje umiejętności rzeźbiarskie.

Po powrocie do kraju osiedliła się w Warszawie i została członkiem Związku Zawodowego Polskich Artystów Plastyków, jak również Towarzystwa Zachęty Sztuk Pięknych³⁸. W roku 1928 wzięła udział w Olimpijskim Konkursie Sztuki i Literatury w dziale rzeźby, przeprowadzonym w ramach letnich igrzysk olimpijskich w Amsterdamie, do którego Polski Komitet Olimpijski zgłosił jej 4 rzeźby: *Strzelec*, *Dyskobol*, *Pływak* oraz *Łucznik*. Niestety, międzynarodowe jury nie nagrodziło żadnej jej pracy.

Cztery lata później Olga Niewska ponownie wzięła udział w Olimpijskim Konkursie Sztuki i Literatury, tym razem zorganizowanym podczas igrzysk w Los Angeles, a jej praca pt. *Biegacz* została zakwalifikowana na podstawie konkursu krajowego. Podobnie jak w roku 1928, jurorzy i tym razem nie przyznali jej żadnego medalu ani wyróżnienia.

Kolejny, trzeci raz Olga Niewska wzięła udział w Olimpijskim Konkursie Sztuki i Literatury podczas igrzysk w Berlinie w 1936 r. Do tego konkursu została zgłoszona jej rzeźba zatytułowana *Atleta* – niestety również i tym razem Olga Niewska nie otrzymała żadnej nagrody³⁹.

W roku 1928, po uzyskaniu rozwodu ze swym pierwszym mężem, Olga Niewska drugi raz wyszła za mąż za Henryka Madera, ale również i to jej małżeństwo zakończyło się rozwodem. Trzeci raz Olga Niewska zawarła związek małżeński w 1936 r. – z mjr. Władysławem Szczekowskim. Jej ostatni związek trwał do końca życia.

Do roku 1939 Niewska aktywnie uczestniczyła w wielu wystawach rzeźbiarskich, prezentując swoje prace zarówno w kraju, jak i za granicą. Rzeźby jej autorstwa spotykały się często z powszechnym uznaniem i nieraz były nagradzane. Olga Niewska była też autorką pomnika Ignacego Daszyńskiego, odlanego w brązie, a umiejscowionego na Cmentarzu Rakowickim w Krakowie.

Po wybuchu II wojny światowej w 1939 r. i podczas okupacji niemieckiej Olga Niewska nadal mieszkała w Warszawie, ale jej aktywność twórcza znacznie zmalała.

W 1943 r. musiała się poddać operacji wyrostka robaczkowego i na skutek pooperacyjnych komplikacji zmarła w warszawskim szpitalu dnia 25 maja 1943 r. Pochowano ją w Warszawie, na cmentarzu ewangelicko-reformowanym, w grobie matki.

Maria Obrębska-Stieber (1904–1995), Los Angeles 1932 (malarstwo)

Maria Obrębska urodziła się 14 lutego 1904 r. w miejscowości Peczara na Podolu, w rodzinie Antoniego i Marii z Hołajskich. Przez krótki okres mieszkała

³⁸ Tamże, s. 118.

³⁹ *Olimpijskie konkursy sztuki...*, s. 39–48.

w Kijowie, ale w roku 1911 wyjechała z tego miasta i na stałe przenieśli się do Warszawy. Tam zdała egzamin maturalny w Ośmioklasowym Gimnazjum Żeńskim Jadwigi Kowalczykówny i Jadwigi Jawurkówny w 1922 r.⁴⁰ W roku 1923 podjęła studia artystyczne w Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie, studiując grafikę u prof. Władysława Skoczylasa i malarstwo pod kierunkiem prof. Tadeusza Pruszkowskiego i prof. Mieczysława Kotarbińskiego. Studia ukończyła w 1931 r.

Maria Obrębska w roku 1931 zgłosiła dwie swoje prace, zatytułowane *Alpinista* i *Kapriel*, do krajowego konkursu „Sport w Sztuce” w dziedzinie malarstwa i grafiki. Był to jednocześnie konkurs eliminacyjny do Olimpijskiego Konkursu Sztuki i Literatury w Los Angeles w 1932 r., w ramach letnich igrzysk olimpijskich. Obie jej prace zostały zakwalifikowane do konkursu olimpijskiego, ale w Los Angeles jury nie przyznało im żadnej nagrody⁴¹.

Maria Obrębska była członkiem kilku stowarzyszeń artystycznych, w tym Stowarzyszenia Artystów Grafików „Ryt”, Związku Zawodowego Polskich Artystów Plastyków (ZZPAP) – od roku 1936, i Związku Zawodowych Artystów Plastyków we Lwowie – w latach 1937–1939.

Po skończeniu studiów, oprócz prowadzenia działalności artystycznej, pisała również artykuły o sztuce do miesięcznika „Arkady” – w latach 1935–1939. W tym też okresie wyszła za mąż za Zdzisława Stiebera, polskiego slawistę i językoznawcę.

Maria Obrębska-Stieber zajmowała się też pracą pedagogiczną. Wykładała m.in. w Państwowym Instytucie Sztuk Plastycznych we Lwowie – w latach 1938–1939, a także w Wyższej Szkole Sztuk Plastycznych w Łodzi. Po zakończeniu II wojny światowej, w roku akademickim 1946/1947, w Łodzi na Wydziale Włókienniczym organizowała i kierowała Zakładem Druku na Tkaninie. Początkowo była tam zatrudniona na stanowisku wykładowcy, a w roku 1957 została mianowana profesorem nadzwyczajnym. Profesor Maria Obrębska-Stieber zmarła w Łodzi w 1995 r.

Wanda Pleszczyńska-Wóycicka (1903–1943), Amsterdam 1928 (malarstwo, grafika)

Wanda Pleszczyńska urodziła się 25 maja 1903 r. w Lublinie, w rodzinie Stefana, z zawodu inżyniera, i Walerii z domu Downar-Zapolskiej⁴², z zawodu nauczycielki. Do szkoły średniej uczęszczała w Lublinie, gdzie w 1921 r. w Szkole Realnej Żeńskiej Władysława Kunickiego otrzymała świadectwo dojrzałości. W roku 1922 podjęła studia polonistyczne na Katolickim Uniwersyte-

⁴⁰ Materiały archiwalne ASP w Warszawie,teczka osobowa Marii Obrębskiej.

⁴¹ *Olimpijskie konkursy sztuki...*, s. 39–48.

⁴² *Słownik artystów polskich i obcych w Polsce działających (zmarłych przed 1966)*, Instytut Sztuki PAN, t. 7, Warszawa 2003, s. 108.

cie Lubelskim, ale w tym czasie uczęszczała także do średniej szkoły muzycznej. Wkrótce jednak przeniosła się do Warszawy i tam kontynuowała naukę muzyki, a także uczyła się malarstwa w Szkole Malarstwa i Rysunku im. Wojciecha Gersona oraz w prywatnej szkole Konrada Krzyżanowskiego.

W latach 1923–1930 studiowała malarstwo i grafikę w warszawskiej Szkole Sztuk Pięknych pod kierunkiem profesorów Tadeusza Pruszkowskiego i Władysława Skoczylasa.

W czasie swych studiów Wanda Pleszczyńska wielokrotnie była nagradzana na uczelni za prace studyjne. Uczestniczyła w życiu studenckim – śpiewała na różnego rodzaju imprezach, a także prowadziła chór studencki⁴³.

Jeszcze przed ukończeniem studiów, w roku 1928, wzięła udział w Olimpijskim Konkursie Sztuki i Literatury (w dziale malarstwa i grafiki), przeprowadzonym w ramach letnich igrzysk olimpijskich w Amsterdamie w czasie IX Olimpiady ery nowożytnej. Do tego konkursu Polski Komitet Olimpijski zgłosił jej drzeworyt zatytułowany *Football* (zakwalifikowany w wyniku konkursu krajowego), ale międzynarodowe jury nie przyznało Pleszczyńskiej żadnej nagrody⁴⁴.

W roku 1928 Wanda Pleszczyńska wyszła za mąż za architekta Zbigniewa Wóycickiego. Po ukończeniu studiów pracowała w warszawskich szkołach jako nauczycielka rysunków.

W czasie II wojny światowej, od 1940 r., pod pseudonimami Dorotka i Sarenka czynnie włączyła się w działalność Związku Walki Zbrojnej. Później została sekretarką szefa wydziału ofensywnego Armii Krajowej (Oddział II KG AK) ppłk. Władysława Szczekowskiego. Niestety, 18 listopada 1943 r. ppłk. Szczekowski został aresztowany przez Niemców, a dzień później na ulicy ujęto jego sekretarkę. Osadzono ją na Pawiaku, gdzie – mimo stosowanych tortur – nie ujawniła żadnych nazwisk. 17 grudnia 1943 r. Wanda Pleszczyńska-Wóycicka została rozstrzelana na ruinach getta w Warszawie.

Maria Rużycka-Gabryel (1905–1961), Berlin 1936 (malarstwo, grafika)

Maria Rużycka urodziła się 25 sierpnia 1905 r. we Lwowie jako córka Juliana (dyrektora Banku Krajowego) i Ewy Rużyckich. We Lwowie uczęszczała do Gimnazjum Realnego, gdzie w 1925 r. zdała egzamin maturalny. Uczyła się też rysunku pod kierunkiem K. Opalińskiego i P. Gajewskiego w Państwowej Szkole Technicznej we Lwowie, a po zdaniu matury, od roku 1925, podjęła studia malarskie w Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie. Studiowała tam pod kierunkiem Józefa Mehoffera, Felicjana Szczęsnego Kowarskiego i Jana Wojnarńskiego, uzyskując m.in. nagrodę specjalną za prace wykonane w ciągu roku akademickiego 1927/1928.

W roku 1929 przeniosła się do Warszawy wraz z grupą swych kolegów, uczniów Kowarskiego, aby tam, w jego pracowni w Szkole Sztuk Plastycznych,

⁴³ Tamże.

⁴⁴ *Olimpijskie konkursy sztuki...*, s. 39–48.

kontynuować studia. W Warszawie studiowała również drzeworyt w pracowni Władysława Skoczylasa. W tym czasie Maria Rużycka zamieszkała w Warszawie, ale często przyjeżdżała do rodzinnego Lwowa.

W roku 1932 wstąpiła do ugrupowania Pryzmat, w następnym roku została członkiem Stowarzyszenia Artystów Grafików „Ryt”, a w 1937 r. – Związku Polskich Artystów Plastyków.

W roku 1936 Maria Rużycka wzięła udział w krajowym konkursie „Sport w Sztuce” i tam jej drzeworyt, zatytułowany *Na grani*, został zakwalifikowany do Olimpijskiego Konkursu Sztuki i Literatury, przeprowadzanego w tymże roku w Berlinie w ramach letnich igrzysk olimpijskich. W Berlinie jej praca nie znalazła jednak uznania w oczach jurorów, w związku z czym nie przyznano Rużyckiej żadnego medalu ani wyróżnienia.

W latach 1936–1937 jako stypendystka polskiego rządu przebywała w Paryżu, doskonaląc swój warsztat malarski i graficzny w pracowni prof. Józefa Pankiewicza.

Wybuch II wojny światowej przerwał jej karierę artystyczną. W czasie okupacji niemieckiej musiała się ukrywać. Zaraz po wojnie, w 1945 r., osiedliła się w Gorlicach i tam założyła rodzinę, wychodząc za mąż za Stanisława Gabryela, nauczyciela polonistyki i bibliotekarza oraz prezesa Stowarzyszenia Miłośników Ziemi Gorlickiej.

Maria Rużycka-Gabryel jako artystka uprawiała malarstwo sztalugowe, dekoracyjne, także rysunek oraz drzeworyt. Jako graficzka zadebiutowała cyklem prac o tematyce huculskiej, wykonanych w akwaforcie, a drzeworyt zaczęła uprawiać od roku 1932. Tematów do prac dostarczały jej liczne podróże zagraniczne i wędrowki po kraju. Artystka była zapaloną narciarką, ale interesowała ją też sporty wodne, co znalazło odbicie w wielu jej pracach.

Pozostawiła po sobie liczne prace graficzne i malarskie poświęcone Ziemi Gorlickiej, takie jak cykl zatytułowany „Ziemia gorlicka” (1958) oraz „Biecz w drzeworytach” (1956). Maria Rużycka-Gabryel zmarła 14 lipca 1961 r. w Krakowie. Po jej śmierci zorganizowano kilka wystaw prezentujących jej prace, m.in. w Krakowie, Tarnowie, Zakopanem, Warszawie, Rzeszowie i Lesku.

Wanda Telakowska (1905–1985), Berlin 1936 (malarstwo, grafika)

Wanda Telakowska urodziła się 20 kwietnia 1905 r. w Sosnowcu, w rodzinie inżyniera budowlanego Edmunda Sylwestra Telakowskiego (działacza PPS, społecznika) i Marii, pochodzącej z ziemiańskiej rodziny Śniechowskich.

Po roku 1918, wraz z rodzicami i młodszą siostrą Barbarą, znalazła się w Warszawie i tam kontynuowała naukę w Gimnazjum im. Cecylii Plater-Zyberkówny. Po maturze, w latach 1923–1931, studiowała malarstwo i grafikę na Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie, m.in. u prof. Edmunda Bartłomiejczyka. Jednocześnie uczęszczała na kursy pedagogiczne oraz na zajęcia warsztatowe, poznając techniki rzemiosła.

Jako utalentowana graficzka otrzymała szereg nagród na międzynarodowych wystawach za drzeworyty barwne, m.in. złoty medal na Wystawie Grafiki we Florencji w 1934 oraz złoty medal na Międzynarodowej Wystawie Sztuki i Techniki w Paryżu w 1937 r.

W roku 1936 wzięła udział w krajowym konkursie „Sport w Sztuce”, organizowanym przez Polski Komitet Olimpijski i Instytut Propagandy Sztuki, którego celem było wybranie prac reprezentujących Polskę w Olimpijskim Konkursie Sztuki i Literatury podczas igrzysk olimpijskich w Berlinie. Trzy barwne drzeworyty: *Camping* (wymiar 20 × 16,5 cm), *Przystań* (wym. 20 × 16,5 cm) i *Postój* (14 × 11,5 cm), prezentowane w dziale grafiki, nie zostały przez jury nagrodzone⁴⁵, ale zakwalifikowano je do Olimpijskiego Konkursu Sztuki i Literatury w Berlinie. Tam jednak nie przyznano ich autorce żadnej nagrody ani wyróżnienia.

W okresie okupacji niemieckiej Wanda Telakowska pracowała jako nauczycielka w oficjalnym i konspiracyjnym szkolnictwie – uczyła liternictwa i technik reklamy w liceum handlowym im. Roeslerów. Działała również w konspiracji, dając schronienie wybitnym przedstawicielom kultury i nauki. W jej warszawskim mieszkaniu spotykali się m.in. profesorowie architektury, tworząc tam plany powojennej odbudowy i rozbudowy miasta. W czasie powstania warszawskiego straciła większość swego dorobku artystycznego, a po wojnie nie wróciła już do twórczości artystycznej – całkowicie poświęcając się wzornictwu przemysłowemu⁴⁶.

W lutym 1945 r. Wanda Telakowska została zatrudniona w Departamencie Plastyki w Wydziale Planowania MKiS i tworzyła podwaliny dla Departamentu Wytwórczości, późniejszego Biura Nadzoru Estetyki Produkcji. Jako dyrektor BNEP zainicjowała w 1950 roku powstanie Instytutu Wzornictwa Przemysłowego (IWP – jedna z pierwszych tego typu instytucji w Europie) i została jego dyrektorem ds. artystycznych.

Wanda Telakowska (od 1957 r. – profesor) stworzyła własną ideę wzornictwa, wyrażającą się w demokratyzacji kultury. Starła się wprowadzić w życie hasło „piękno na co dzień dla wszystkich”.

W 1968 r., po wydarzeniach marcowych, została zmuszona do rezygnacji ze stanowiska dyrektora i przeniesiona na pół etatu na stanowisko kierownika Pracowni Środowiskowych Inwencji Plastycznych. Pogarszający się jej stan zdrowia, w tym postępująca utrata wzroku, był powodem rozstania z IWP w 1978 r. Prof. Wanda Telakowska zmarła 15 stycznia 1985 r. w Warszawie. Pochowana została na Starym Cmentarzu Powązkowskim (kw. 188-1-4).

⁴⁵ *Katalog Wystawy „Sport w Sztuce”*, Warszawa 1936.

⁴⁶ B. Bochinska, *Moc Osobowości. Zarys biografii Wandy Telakowskiej*, <http://free.art.pl/podkowa.magazyn/nr49/telakowska.htm> [dostęp: 10.08.2017].

Jadwiga Umińska (1900–1983), Los Angeles 1932 (malarstwo)

Jadwiga Umińska urodziła się 28 lutego 1900 r. w Warszawie, w rodzinie Teodora i Stanisławy z Czeczotów. W swym rodzinnym mieście uczęszczała do Siedmioklasowej Szkoły Handlowej Żeńskiej T. Raczkowskiej i tam w 1917 r. zdała egzamin maturalny. Po maturze, w latach 1919–1920, studiowała w Warszawskiej Szkole Sztuk Pięknych (prywatnej), a następnie, od roku 1923, kontynuowała naukę w Szkole Sztuk Pięknych w Warszawie (później – Akademia Sztuk Pięknych). Studiowała tam malarstwo u prof. Tadeusza Pruszkowskiego oraz grafikę u prof. Władysława Skoczylasa. Studia na tej uczelni ukończyła w 1927 r.

W roku 1931 Jadwiga Umińska wzięła udział w zorganizowanym przez Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego wspólnie z Instytutem Propagandy Sztuki krajowym konkursie w dziale malarstwa sztalugowego, który to konkurs pełnił rolę eliminacji do olimpijskich konkursów sztuki, będących w programie letnich igrzysk olimpijskich w Los Angeles w 1932 r. W tym krajowym konkursie Jadwidze Umińskiej przyznano pierwszą nagrodę za obraz zatytułowany *Boks*. Niestety, międzynarodowe jury w Los Angeles niżej oceniło jej obraz, nie przyznając jej żadnego medalu olimpijskiego ani też dyplomu honorowego.

Pod koniec lat 30. Jadwiga Umińska, oprócz działalności malarskiej i graficznej, zajęła się też projektowaniem kostiumów dla Opery Warszawskiej.

Podczas II wojny światowej przebywała głównie w Warszawie i tam w 1944 r. wzięła czynny udział w powstaniu warszawskim. W tym też czasie, w trakcie trwania walk, artystka wykonała unikalny cykl rysunków dokumentujących powstanie – znalazły się w nim m.in. prace przedstawiające ruiny miasta, wysiedleńców oraz życie codzienne powstańców.

Po zakończeniu II wojny światowej Jadwiga Umińska nadal prowadziła swoją działalność artystyczną, przy czym ilustrowała też książki i czasopisma. Wykonała m.in. ilustracje do „Kroniki Polski i Świata”, współpracowała z „Kuźnicą”, „Odrodzeniem”, „Dziennikiem Polskim”, „Ruchem Muzycznym” oraz z wydawnictwami PWM, PIW, Czytelnik, Iskra, Nasza Księgarnia, Wydawnictwem Literackim. Wykonywała też szkice pejzażowe, portrety – w tym wizerunki Fryderyka Chopina, Szymanowskiej, Zofii Nałkowskiej, i inne.

W późniejszym okresie, wraz ze swym mężem Wacławem Baronem, projektowała i wykonywała artystyczne emalie na srebrze i miedzi. Jadwiga Umińska zmarła w 1983 r.

Likwidacja olimpijskich konkursów sztuki

Już na sesji MKOl w Londynie w 1948 r. miały miejsce pierwsze dyskusje dotyczące problemów amatorstwa twórców biorących udział w olimpijskich konkursach sztuki. W 1949 r. na kolejnej sesji MKOl, odbywającej się w Rzymie, w szerszym aspekcie dyskutowano problemy związane z olimpijskimi kon-

kursami sztuki – padło tam stwierdzenie, że praktycznie wszyscy uczestnicy tych konkursów byli zawodowcami, co stało w sprzeczności z zasadami obowiązującej wówczas Karty Olimpijskiej. Na wniosek prezydenta MKOl Sigfrida Edströma (wielu członków MKOl było nieobecnych na sesji) podjęto więc uchwałę, że konkursy sztuki powinny zostać zlikwidowane i zastąpione wystawami, bez przyznawania nagród i medali.

Postanowienia podjęte na sesji MKOl w 1949 r. spotkały się z licznymi protestami, a do problemu konkursów sztuki powracano jeszcze kilkakrotnie.

Decyzja o likwidacji olimpijskich konkursów sztuki ostatecznie została przegłosowana na sesji MKOl w Atenach w kwietniu 1954 r. – z tym, że zalecono, aby każdy organizator letnich igrzysk olimpijskich organizował również wystawy sztuki.

Wkrótce też wprowadzono poprawkę do Karty Olimpijskiej, dodając tam artykuł mówiący, że Komitet Organizacyjny Igrzysk jest zobowiązany do zorganizowania pokazów lub wystaw sztuki w takich dziedzinach, jak: architektura, muzyka, literatura, malarstwo, rzeźba, sport w filatelistyce i fotografia. Program może również obejmować balet, spektakle teatralne, operowe, koncerty symfoniczne. Powinien też prezentować te dziedziny sztuki, które są charakterystyczne dla kraju, w którym odbywają się igrzyska.

Ten artykuł spowodował, że do ogólnego programu igrzysk olimpijskich wprowadzono tzw. „Program Kulturalny”, który – według Karty Olimpijskiej – powinien odbywać się przynajmniej w tym czasie, w którym „Wioska Olimpijska” jest otwarta.

Olimpijskie Konkursy Sztuki i Literatury można więc traktować jako rozdział zamknięty w historii nowożytnego olimpizmu, gdyż nic nie wskazuje na to, aby do takich konkursów powrócono.

Bibliografia

A. Źródła

I. Źródła archiwalne

Materiały archiwalne Archiwum ASP w Krakowie, teczki osobowe Olgi Niewskiej oraz Marii Różyckiej.

Materiały archiwalne Archiwum ASP w Warszawie, teczki osobowe Marii Brodackiej, Marii Dunin, Krystyny Dąbrowskiej, Leonii Nadelman, Marii Obłęskiej i Jadwigi Umińskiej.

Materiały archiwalne Politechniki Krakowskiej,teczka osobowa Bogny Krasnodębskiej-Gardowskiej.

II. Źródła internetowe

www.sports-reference.com/olympics/summer/1912/ART/ [dostęp: 10.08.2017].

www.sports-reference.com/olympics/summer/1920/ART/ [dostęp: 10.08.2017].

www.sports-reference.com/olympics/summer/1924/ART/ [dostęp: 10.08.2017].
www.sports-reference.com/olympics/summer/1928/ART/ [dostęp: 10.08.2017].
www.sports-reference.com/olympics/summer/1932/ART/ [dostęp: 10.08.2017].
www.sports-reference.com/olympics/summer/1936/ART/ [dostęp: 10.08.2017].
www.sports-reference.com/olympics/summer/1948/ART/ [dostęp: 10.08.2017].

B. Literatura

- IX-e Olympiade Amsterdam 1928, Pologne, Catalogue du Concours et de L'Exposition D'Art Olympique*, Stedelijk Museum Amsterdam 1928.
- X Olympiad Los Angeles 1932, Catalogue of Competition and Exhibition of Art*, Los Angeles Museum Exposition Park – Los Angeles, California.
- XIVth Olympiad Sport in Art Exhibition (illustrations)*, London 1948.
- Bochinska B., *Moc Osobowości. Zarys biografii Wandy Telakowskiej*, <http://free.art.pl/podkowa.magazyn/nr49/telakowska.htm> [dostęp: 10.08.2017].
- García B., *The concept of olympic cultural programme: origin, evolution and projection*, Centre d'Estudis Olímpics (CEO-UAB), Barcelona 2010.
- Katalog zbiorów Muzeum Sportu i Turystyki (MSiT). Zbiory sztuki – tkanina*, Warszawa 1992.
- Konkurs Sztuki 1936 (Katalog Wystawy „Sport w Sztuce”)*, Instytut Propagandy Sztuki, Warszawa 1936.
- Królak W., *Olimpijskie konkursy sztuki*, „Studia i Materiały”, t. 6, MSiT, Warszawa 1992.
- Lipoński W., *Sport, literatura, sztuka*, Wyd. Sport i Turystyka, Warszawa 1974.
- Łoza S., *Czy wiesz kto to jest?*, t. 2, Warszawa 1982 (t. 1: 1938).
- Maurin-Białostocka J., Derwojed J. (red.), *Słownik artystów polskich i obcych w Polsce działających*, t. 3, Instytut Sztuki PAN, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1979.
- Miller D., *Historia igrzysk olimpijskich i MKOl. Od Aten do Pekinu 1894–2008*, Dom Wydawniczy „Rebis”, Poznań 2008.
- Młodzikowski G., *20 olimpiad ery nowożytnej*, Wyd. Sport i Turystyka, Warszawa 1973.
- Olimpijskie konkursy sztuki. Wawrzyny Olimpijskie*, opracowanie zbiorowe, PKOl, Wyd. Estrella, Warszawa 2012.
- Piwocki K., *Historia Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie 1904–1964*, WSiP, Warszawa 1965.
- Polski słownik biograficzny*, t. 27, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1983.
- Porada Z., *Olimpijczycy z Politechniki Krakowskiej*, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków 2011.
- Porada Z., *Olimpijczycy z Krakowskiej Akademii Sztuk Pięknych*, Akademia Sztuk Pięknych im. Jana Matejki, Kraków 2014.
- Przybyszewski W., *Olga Niewska*, Dom Wydawniczy „Rebis”, Poznań 2001.

- Słownik artystów plastyków. Artyści plastycy Okręgu Warszawskiego ZPAP 1945–1970. Słownik biograficzny*, Okręg Warszawski ZPAP, Warszawa 1972.
- Słownik artystów polskich i obcych w Polsce działających (zmarłych przed 1966 r.)*, Instytut Sztuki PAN, t. 7, Warszawa 2003.
- Słownik malarzy polskich*, t. 2, Arkady, Warszawa 2003.
- Stanton R., *In Search of the Artists 1912*, „Journal of Olympic History”, spring 2001, vol. 9, s. 5–11.
- Tuszyński B., Kurzyński H., *Leksykon olimpijczyków polskich 1924–2006*, Fundacja Dobrej Książki, Warszawa 2007.
- Yoshida H., *The Art Competitions in the Modern Olympic Games*, „Aesthetics” 2009, No. 13, s. 111–120.

Polish Women Artists in Olympic Art Competitions 1928–1948

Abstract

For the first time Polish women artists took part in the 1928 Olympic Art Competitions in Amsterdam. In subsequent competitions in 1932, 1936 and 1948 they also participated in the departments of painting and graphics, sculpture and music. Two of our women artists participated in the sculpture competitions, one in the music department and 15 in the painting and graphics department. In 1928–1948, 18 Polish women artists participated in the Olympic Art Competitions at the four Summer Olympics, earning one silver medal (Janina Konarska – graphic artist) and one honorary award (Grażyna Bacewicz – music). Our women artists, like the sport women, should be given the Olympian title, because in 1912–1948 in the official program Olympic Games were the art competitions and their laureates were awarded the same medals as the athletes.

Keywords: Olympic art competitions, Polish women artists, music, painting and graphics, sculpture.